
Recenze

Jaroslav Cepko – Andrej Kalaš – Vladislav Suvák: Diogenis Fragmenta / Diogenove zlomky

Edícia *Fontes Socraticorum. II.*

Bratislava, Univerzita Komenského 2016. 448 s.

Približne od roku 2010 sa poprední slovenskí filozofi a klasickí filológovia (Suvák, Kalaš, Cepko) začali sústreďovať na – v interpretačnej literatúre pomerne marginalizovanú – sókratovskú školu: kynizmus (κυνισμός). Tvrdenie, že kynická škola patrí k okrajovým oblastiam antickej historiografie, je samozrejme viac než odvážne. Z tohto dôvodu iba dodáme, že tento názor sa skôr odvíja od akéhosi nepomeru voči množstvu interpretácií, ktoré kumuluje Platón a platonizmus. Snahy spomínaných bádateľov sa zhmotnili v zatiaľ dvojväzkovej edícii *Fontes Socraticorum*. Prvý diel tejto edície z pera Vladislava Suváka a Andreja Kalaša nesie názov *Antisthenis Fragmenta / Antisthenove zlomky*¹ (jeho skrátaná verzia s názvom *Antisthenés*² vyšla o tri roky skôr vo vydavateľstve Kalligram) a podľa názvu nie je vonkoncom ťažké uhádnuť, že čitateľovi predstavuje Antisthenovu filozofiu, jeho život a dielo. Recenzovaný titul *Diogenis Fragmenta / Diogenove zlomky* je zatiaľ druhým prírastkom do sókratovskej série. Osvedčenú autorskú spoluprácu Suváka a Kalaša obohatil v tomto prípade Jaroslav Cepko. Keďže uvedení autori opakovane uvádzajú, že *Antisthenis Fragmenta* a *Diogenis Fragmenta* predstavujú knižnú sériu, alebo edíciu, pri našej recenzii sa nebudeme vyhýbať vzájomnej komparácii oboch titulov.

Skôr než prejdeme k samotnej publikácii, pokúsime sa načrtnúť možný dôvod, prečo sa kynickej filozofii nevenuje až toľko bádateľov ako napríklad iným postávam zo sókratovskej tradície. Za najzávažnejšiu príčinu jednoznačne považujeme nedostatok zachovaného pramenného materiálu, teda jeho zlomkovitú a fragmentárnu povahu. Zatiaľ čo v prípade Antisthena nie je tento problém až taký markantný (Diogenés Laertský uvádza rozsiahly katalóg jeho diel a celkom dobre sa nám zachovali reči *Odysseus* a *Aias*, ktorých autorstvo sa mu často prisudzuje), filozofia Diogena zo Sinópy sa zachovala prevažne iba v neskorších helenistických zdrojoch, pričom máme iba jedno svedectvo od jeho súčasníka – Theofrasta (v spise *Megarčan*). Navyše sa Diogenov filozofický postoj nezachoval ako súčasť neja-

1 Kalaš, A. – Suvák, V., *Antisthenis Fragmenta / Antisthenove zlomky*. Bratislava, Univerzita Komenského 2013.

2 Kalaš, A. – Suvák, V., *Antisthenés*. Bratislava, Kalligram 2010.

kého uceleného filozofického traktátu, ale v podobe *chreie*, teda akejsi ironizujúcej anekdoty.

Problém s primárnymi zdrojmi tak predstavuje pre historika filozofie na jednej strane veľké nebezpečenstvo, na strane druhej zasa obrovskú výzvu. Pokiaľ je autor schopný vyrovnat' sa s týmto problémom, teda vie vytvoriť účinnú metodológiu, na základe ktorej dokáže niektoré zlomky prijať ako dôležité pre rekonštrukciu (alebo pre jednu z rekonštrukcií) Diogenovej filozofie a niektoré zas zamietnuť, vyhne sa tomuto nebezpečenstvu. Položme si teda otázku, ako zvládol autorský kolektív Cepko – Kalaš – Suvák oboplávať Skyllu a Charibdu. Ak by sa ich imaginárna loď potopila, Diogenova filozofia by sa mohla ľahko premeniť na – povedzme – filozofiu neskorších kynických autorov, a názov diela by tak nekorešpondoval s jeho obsahom.

Ak sa začítame do prvých kapitol predmetnej publikácie, všimneme si, že autori nikde nedefinujú, akú metodológiu pri svojej práci so zlomkami používajú. Skôr iba naznačujú. Otvorene síce priznávajú, že vychádzajú z Giannantonioho zbierky, no v poznámke pod čiarou č. 70 uvádzajú, že z jej slovenského prekladu vylúčili zlomky SSR V B 531 – SSR V B 592. Je teda jasné, že autori nejakým spôsobom prehodnotili Giannantonioho výber zlomkov, avšak ani v spomínanej poznámke, ani na inom mieste publikácie nezodôvodňujú kritéria toho prehodnotenia a následného vylúčenia spomínaných zlomkov. Pre čitateľa by mohlo byť celkom zaujímavé, keby autori v rámci úvodu konfrontovali kvalitu Giannantonioho výberu zlomkov s inými zbierkami, ako je napríklad Paquetova, Luckova alebo veľmi súčasný Dobbinov výber.

To, že autori sa bližšie nevenovali týmto otázkam, je pravdepodobne podmienené absenciou úvodnej štúdie, respektíve jej zjednotením s kapitolou „Diogenés zo Sinópy: Život a dielo“ (s. 7–19).³ V diele *Antisthenis Fragmenta / Antisthenove zlomky* sa uvedenými problémami a analýzou prác moderných historikov vyčerpávajúco zaoberala úvodná štúdia Vladislava Suváka s názvom „Antisthenés alebo stručný sprievodca životom a dielom sókratovca Antisthena“.

V spomínanej kapitole „Diogenés zo Sinópy: Život a dielo“ však autori iba naznačujú svoju interpretačnú pozíciu, pričom referujú na subjektívny charakter každej diogenovskej interpretácie: „Ak chceme pochopiť Diogenove postoje, musíme pochopiť povahu *chreí*, v ktorých vystupuje Diogenés, či presnejšie charakter Diogena. Musíme sa hrať s týmto charakterom, t. j. dávať ho do vzťahu s inými charaktermi, až nakoniec poskladáme mozaiku, ktorú nazveme ‚kynik Diogenés‘. No jej autormi budeme my.“ (s. 11)

Tento interpretačný rámec do veľkej miery osvetľuje aj spomínaný metodologický problém s výberom zlomkov. Hlavným cieľom autorov nie je rekonštrukcia autentickkej Diogenovej filozofie, ale iba skúmanie a vzájomné porovnávanie jednotlivých „charakterov Diogena“. Práve z tohto dôvodu sa bádatelia snažia o ucho-

3 Tento aj nasledné paginačné odkazy v zátvorkách v textu sa vzťahujú k recenzovanej publikácii.

penie čo najväčšieho množstva zlomkov pojednávajúcich o Diogenovi – tvrdia totiž, že nemôžeme vylúčiť niektoré zlomky na základe menšej príbuznosti s Diogenovou filozofiou, keďže neexistuje Diogenova filozofia, ale iba filozofia „charakteru Diogenés“. No napriek tomuto vysvetleniu stále vyvstáva otázka, prečo teda vylúčili vyššie uvedené fragmenty.

Obsahová štruktúra oboch diel z edície „*Fontes Socraticorum*“ je takmer totožná (v *Diogenis Fragmenta / Diogenove zlomky* chýba spomínaná úvodná štúdiá) a kopíruje pôvodne Giannantonioho rozdelenie. Užitočnou novinkou je „Index locorum“ (s. 414), ktorý zostavila Lívia Flachbartová a ktorý uľahčuje vyhľadávanie v publikácii. V prípade druhej zo spomínaných kníh nastáva však jedna výrazná zmena, lebo táto publikácia už neobsahuje podnadvisy „Grécky a latinský text“, „Slovenský preklad a komentár k zlomkom“, ale iba „Preklad zlomkov a komentár“. Originálny grécky a latinský text jednoducho absentuje a publikácia je približne o sto strán kratšia než *Antisthenis Fragmenta / Antisthenove zlomky*. Tento fakt do istej miery komplikuje odbornú prácu s publikáciou. Pre ilustráciu uvedme preklad zlomku V B 57 (s. 88), kde sa hovorí o Diogenovej ctibažnosti – automaticky si predstavíme nejaký starogrécky pojem, ktorý by obsahoval slovo τιμή, teda česť. Komentár zasa referuje na Diogenovu slávybažnosť (φιλοδοξία). Takáto diskrepancia medzi používaním pojmov v preklade a v komentári môže pôsobiť rušivo – teda minimálne v mysli čitateľa, ktorý si nemá kde overiť, aké slovo sa nachádza v gréckom origináli (tam sa objavuje práve φιλοδοξία). Napriek tomu však treba zdôrazniť, že jazyková a formálna úroveň recenzovaného titulu je zvládnutá veľmi dobre. Je takmer nemožné nájsť v nej akýkoľvek preklep, gramatickú alebo štylistickú chybu – výnimkou potvrdzujúcou pravidlo je azda iba nejednotné používanie kurzívy (v prípade latinizovaného prepisu gréckeho slova *chreia* s. 92).

Obsah jednotlivých komentárov vychádza najmä z Giannantonioho poznámok, ktoré sa nachádzajú v jeho diele o prameňoch sókratovského myslenia.⁴ Tieto poznámky sú doplnené množstvom naozaj rôznorodej modernej, ale v súčasnosti už aj klasickej interpretačnej literatúry, ktorá umožňuje čitateľovi pomerne dobre preniknúť do samého vnútra Diogenovej filozofie. Čitateľ má tak zároveň možnosť nadobudnúť predstavu o tom, aké interpretačné prístupy k Diogenovi a k jeho filozofii prevažovali v kynicko-sókratovských štúdiách za posledných sto päťdesiat rokov.

Napriek širokému rozsahu a výbornej kvalite jednotlivých komentárov sa pokúsime poukázať na niektoré medzery, ktorých zaplnenie by mohlo byť pre odbornú čitateľskú verejnosť atraktívne. Ide predovšetkým o komentár k Diogenovmu zlomku V B 58 (s. 89). Komentár identifikuje v tomto zlomku homérsky verš bez toho, aby uviedol širší kontext tohto verša v Homérovej *Odyseii*, a bez toho, aby nejakým spôsobom bližšie vysvetlil vzťah medzi Diogenom a homérskou tradíciou.

4 Giannantoni, G., *Socratis et Socraticorum Reliquia*. Vol. IV. Napoli, Bibliopolis 1990, s. 413–559.

Rozšíriť by sa dal aj komentár k zlomku V B 64 (s. 94), ktorý pojednáva o Platónovom zostavovaní zákonov / dialógu *Zákony*. Diogenés v tomto zlomku konfrontuje Platóna s otázkou, prečo znovu spisuje zákony / *Zákony*, keď ich už predtým vytvoril v *Ústave* (Πολιτεία). Komentár však neakcentuje to, že Platónov postoj k zákonu v *Ústave* a v *Zákonoch* je do veľkej miery odlišný. Napriek tomu, že Platón na viacerých miestach v *Ústave* hovorí o zákonoch, ktoré majú v „ideálnej“ *polis* platiť, vo všeobecnosti vyjadruje voči zákonom nedôveru. Naopak v dialógu *Zákony* zas prenáša vládu v štáte z rúk filozofov do kompetencie zákona. Tento zdanlivý rozpor sa dá pomerne ľahko vyriešiť rozlíšením zákonov, ktoré sú produktom mienky (tie Platón kritizuje v *Ústave*) – sú premenlivé a nedostatočné –, a zákonov ustanovených zákonodarcom (filozofom), ktorému prináleží pravé poznanie (dialóg *Zákony*).

Iné komentáre sa zasa zaoberajú napríklad vzťahom Diogena k Platónovi, ale neanalyzujú tento vzťah z opačnej strany, teda sa podrobnejšie nevenujú Platónovmu vzťahu k Diogenovi zo Sinópy. Nazdávame sa, že táto otázka je v súčasnosti aktuálna, pretože sa objavujú viaceré interpretácie,⁵ ktoré vidia v Platónovej filozofii reakcie na kynické hnutie (napríklad aj v postave Platónovho strážcu z *Ústavy*, φύλαξ ako σκύλαξ, teda strážca ako štieňa). V reakcii na tieto interpretácie by mohlo byť podnetné preskúmať kontext, v ktorom Platónov Sókratés používa obľúbenú frázu „pri psovi“.

Napriek spomínaným podnetom konštatujeme, že publikácia *Diogenis Fragmenta / Diogenove zlomky* predstavuje významný príspevok v oblasti antických štúdií. Jej význam spočíva jednak v (zatiaľ) najkompletnejšom preklade diogenovských zlomkov do slovenského jazyka, jednak vo vytvorení osobitého postoja pri interpretácii Diogenovej filozofie (skúmanie „charakteru Diogenés“) a napokon tiež aj v rozsiahlom prehľade najvýznamnejších diogenovských interpretačných prístupov, ktoré vznikli za posledné storočia.

Diogenove zlomky však určite nie sú zďaleka posledným slovom, ktoré slovenská akademická obec povedala k sókratovsko-kynickej filozofii. Autori sľubujú, že sa ďalej môžeme tešiť na komentované preklady takých sókratovských mysliteľov, ako sú Kratés, Hipparchia, Aischinés či Aristippos.

Zuzana Zelinová